

JĘZYKOZNAWSTWO

Ірина Орел (Iryna Orel)

Київський національний лінгвістичний університет

**ВПЛИВ ЦІННІСНОЇ КАРТИНИ СВІТУ НА РОЗВИТОК
СЕМАНТИКИ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ****The Influence of World Values on the Development of Phraseological Semantics**

ABSTRACT: The article is devoted to the identification of mechanisms of influence of the value picture of the world on the semantic development of phraseological units. Considered is the structure of the components of the value picture of the world. We consider the concept and image, as segments of value components, to be the basic ones based on which the objects of extra linguistic reality within a national culture are evaluated. Image / presupposition are the basis of phraseological semiosis. We consider the onomasiological basis of phrase formation not to be a holistic image / presupposition, but only their isolated features, those which have been stereotyped. Evaluated is the image in the system of cultural values. The result of the assessment depends on the location of the image on the value scale of the ethnic group. In the course of stereotyping, the distinctive features of the image are distinguished. The selected features of the image have an evaluative component and can broadcast binary evaluations. During the development of language, phraseological semantics undergoes modifications, which are associated with changes in the value picture of the world of speakers. The reasons for such changes are recognized as out-of-order factors. Because of extra lingual influence, transformations of the components of the value picture of the world take place, which is reflected in the structure of phraseological meaning. Semantic changes are caused by image modifications, the features of which serve as an onomasiological basis. Due to the change of the components of the value picture of the world, there is a reassessment of the whole image, or only its already categorized features, which leads to a modification of the semantics of phrases. The reflection of value in the phraseological sense provides a significant denotative component, which associatively correlates with the referent, recording and maintaining the assessment of its features. The isolated feature is the onomasiological basis of the internal form, which reflects the assessment of the object of stereotyping within the connotative component.

KEYWORDS: value picture of the world, components of the value picture of the world, image, presupposition, extra lingual factors, development of semantics of phraseology

Вступ

Вивчення способів відображення позамовної дійсності у семантиці мовних знаків з урахуванням національно-специфічного способу мислення, світогляду, світосприйняття, культурних особливостей мовців, їхніх правил і норм не втрачає своєї актуальності у сучасній лінгвістиці. Поняттю національної та мовної картини світу присвячено низку досліджень, що розкривають способи відображення у мові усього розмаїття фрагментів позамовної дійсності, які визначають і формують умови існування мовців, їхній менталітет, пояснюють культурні особливості, що знаходять відображення на лінгвальному рівні у структурі семантики мовних знаків (М.Ф. Алефіренко, Н.Д. Арутюнова, Ф.С. Бацевич, В.М. Білоноженко, М. Болдирєв, А. Вежицька, В.І. Гаврись, М.В. Гамзюк, І.О. Голубовська, І.С. Гнатюк, В.І. Карасик, Ж. Краснобаєва-Чорна, В.А. Маслова, О.П. Пророченко, О.О. Селіванова, Б.А. Серебренников, В.М. Телія).

Фразеологічне значення (далі – ФЗ), транслює національно-культурну інформацію, фіксує найбільш важливі для суспільного життя знання: досвід попередніх поколінь, звичаї, традиції, забобони, вірування, правила поведінки, норми, оцінки, які визначають вектори розвитку етнотрупи, розкривають її цінності, пояснюють ментальні орієнтири. Як свідчать дослідження останніх десятиліть, досить високою є частотність зміни ФЗ під впливом позамовних чинників (І.Ф. Заваринська, І.В. Зикова, В.В. Калько, Р.О. Каракевич, Ю.М. Лотман, С.В. Олійник, В.І. Школяренко). Тому актуальним лишається на сьогодні вивчення механізмів впливу картини світу на модифікацію ФЗ.

Матеріали та методи

Проблемам вивчення ціннісної картини світу (далі – ЦКС) на матеріалі різних національних мов присвячено низку розвідок в українському, вітчизняному і зарубіжному мовознавстві. Досліджуються нормативні ідеали, пріоритети, які формуються на основі ціннісних домінант, динаміка їхніх змін в умовах розвитку сучасного українського суспільства (М.Г. Ткалич, І.І. Тищенко, Л.В. Мисів), здійснюється кваліфікація цінності у лінгвістиці (Ж. Краснобаєва-Чорна), категорія цінності розглядається як основна категорія лінгвокультурології, у межах якої описуються способи репрезентації цінності на лексико-семантичному рівні (В.М. Богуцький), вивчаються компоненти ЦКС у фокусі мовної картини світу (М.В. Мамич).

Вітчизняні мовники простежують ЦКС як лінгвістичну та філософську категорію (І.В. Андреева), як об'єкт лінгвістичного вивчення (І.А. Солоділова), як основу формування аксіологічної складової у мовній картині світу (Л.В. Джимбеєва), описують цінності як ментально зумовлені культурні домінанти (В.І. Карасик), розглядають способи відображення ЦКС у семантиці паремій російської мови (Я.О. Сулейманова).

У зарубіжних дослідженнях ЦКС аналізується у розрізі НКС, зокрема на матеріалі стереотипу *matka* у польській мові (М. Skorupińska); студіюється ген-

дерна характеристика НКС і ЦКС (S. Günthner); описується цінність як семантична складова у структурі значення одиниць мови (H. Вуфманн) тощо.

Мета нашої розвідки полягає у виявленні механізмів впливу трансформацій ЦКС на модифікацію ФЗ. Для досягнення поставленої мети необхідно виконати низку завдань: 1) уточнити поняття ЦКС; 2) розглянути структуру складників ЦКС; 3) виявити компоненти ФЗ, які репрезентують ціннісну складову; 4) з'ясувати причини зміни ЦКС; 5) описати механізми впливу трансформацій ЦКС на семантичний розвиток ФО. Матеріалом дослідження обрано ФО на позначення стереотипів.

Задля реалізації окреслених завдань використано систему дослідницьких процедур. Описовий метод застосовано для інвентаризації досліджуваних одиниць, опису їхньої семантики, для фіксації векторів змін у ЦКС. Компонентний аналіз використано для розгляду структури і семантики ФО, елементів ціннісних складників ЦКС, зміна яких спричинює трансформації ФО. Етимологічний аналіз сприяє виявленню первинних значень ФО та розкриває вектори подальших їх змін. За допомогою діахронічного аналізу прослідковується шлях семантичного розвитку ФО від початку її використання до сучасного етапу функціонування мови із урахуванням зміни позамовних чинників, які зумовлюють зміну структури компонентів ЦКС, що відображається у складі ФЗ. Історико-генетичний аналіз допоможе з'ясувати образну основу внутрішньої форми ФО, на основі якої виявляються семантичні властивості досліджуваних одиниць; встановити чинники семіозису, що зазнають перемін та інспірують трансформацію ціннісних компонентів – складників ЦКС; виявити причини змін у структурі указаних складників. Ономазіологічний аналіз сприяє виявленню впливу позамовного на формування ФЗ.

Виклад основного матеріалу дослідження

У розвідці зосереджуємо увагу на вивченні значення ЦКС, її компонентів, їхній здатності лишатися константними, зазнавати певних трансформацій або кардинальних змін / переосмислення та переоцінки, що відображається на лінгвальному рівні у семантичній структурі ФО, впливаючи, у такий спосіб, на модифікацію чи зникнення ФЗ. ЦКС розглядаємо як складову НКС (слідом за Ю.Д. Апресяном, Л. Вайсгербером, В.Б. Касевичем, О.С. Кубряковою, Л. Леви-Брюлем, Ю.М. Лотманом, В.А. Масловою, Б.А. Серебренниковим, Б. Уорфом), що знаходить відображення у мовній картині світу, у системі її ментефактів¹. Аналізуючи компоненти ФЗ виявляємо ті з них, які сприяють фіксації і трансляції оцінки. Денотат виникає у результаті переосмислення виокремлених ознак образу внутрішньої форми, корелюючи зі стереотипізованим образом, на основі якого створює основу формування оцінки, що транслює цілісне ФЗ. Зміна у підході до оцінювання ознак стереотипізованого образу викликана змінами

¹ І.О. Голубовська, *Етнічні особливості мовних картин світу*, Київ 2004.

у структурі ЦКС, що зумовлюють потреби суспільства. Ці позамовні процеси впливають на модифікацію структури ФЗ. Зміна бачення і оцінювання мовцями стереотипізованих образів спричинена низкою екстралінгвальних чинників, які активуються комплексно. Розвиток семантики ФО викликано змінами оцінки образу чи пресупозиції внутрішньої форми, що відбиває ономасіологічна ознака.

1. Поняття ціннісної картини світу та її компонентів

Ціннісна складова будь-якої етноспільноти має відображення у мові. Така аксіологічна парадигма, викликана ментально обумовленим світобаченням, світосприйняттям, емоційно-оцінною інтерпретацією осмислення дійсності, укладає ЦКС, яку формує ієрархія образів, що зазнали оцінювання на підставі їхньої важливості для етноспільноти. У ході формування ЦКС задіяно категорію цінності (оцінювання об'єкта) і категорію оцінки (фіксація та відображення результату оцінювання у мові)².

Модель ЦКС, запропонована Володимиром Карасиком, розглядається у двох аспектах: етнокультурному і соціокультурному, оскільки вони відображають різні типи оцінних відношень. ЦКС реконструюється, на думку дослідника, у вигляді системи оціночних суджень, які співвідносяться із нормами моралі, честі, закону, духовності та відображені у фольклорних та літературних фабулах. Сукупність ціннісних домінант, орієнтирів встановлюють межі і породжують етнічну ЦКС³. Ціннісні домінанти і орієнтири формуються на основі знань, отриманих у ході пізнання об'єктивної реальності, тому мають особистісно-забарвлений характер⁴. Проте це забарвлення окреслене межами національної культури, яка звертає увагу на ті характеристики об'єктів, які є важливими, необхідними для збереження і успішного існування етносу.

Ціннісні компоненти складаються із трьох сегментів – поняття, образ, оцінка, і формують ЦКС, виражають культурні смисли⁵. Основою оцінки є цінності, які варто розглядати як характерні риси культури і орієнтири поведінки⁶; як об'єктивно існуючі емоційно забарвлені «факти», що обов'язково містять елементи суб'єктивізму⁷.

² И.А. Солидолова, В.В. Перевалов, *Ценносная картина мира как объект лингвистического изучения*, «Филология. Серия: Гуманитарные науки» 2018, № 3, с. 180-183.

³ В.И. Карасик, *Культурные доминанты в языке*, [в:] Языковой круг: личность, концепты, дискурс, Волгоград 2002, с. 166-205, [в:] <http://philologos.narod.ru/ling/karasik.htm> (04.01.2022).

⁴ П.С. Гуревич, *Философия культуры*, Москва 1995.

⁵ В.И. Карасик, *Культурные доминанты в языке*, [в:] *Языковая личность: культурные концепты. Сборник научных трудов*, Волгоград – Архангельск 1996, с. 3-16; М.В. Мамич, *Компоненти ціннісної картини світу в мові жіночого журналу*, «Лінгвістичні дослідження. Зб. наук. праць ХнПУ ім. Г.С. Сковороди» 2014, вип. 38, с. 110-115.

⁶ В.И. Карасик, *Культурные доминанты в языке*, [в:] *Языковой круг: личность, концепты, дискурс*, Волгоград 2002, с. 166-205.

⁷ M. Scheler, *Der Formalismus in der Ethik und die materiale Wertethik*, Berlin 1954.

Культурні цінності – це об’єкти матеріальної і духовної культури, що мають художнє, історичне, етнографічне, наукове значення⁸; основоположні світоглядні засади життєдіяльності спільнот з погляду їхніх історичних, інституційних форм, які втілюють етичні, інтелектуальні, естетичні, конфесійні, господарські та інші алгоритми дій у межах колективу (етнічного, професійного, релігійного, гендерного, вікового тощо)⁹.

Ми вважаємо, що оцінка визначає якість компонента ЦКС на основі його цінності, вказуючи на важливість поняття / явища / факту для певної групи у межах національної культури. На нашу думку, поняття і образ є базовими сегментами ціннісних компонентів, на основі яких формується оцінка. Разом із тим, образ слугує базисом семіозису, виступаючи основою внутрішньої форми ФО. Місце поняття і образу, що його відображає в системі цінностей національної культури визначає його важливість чи не важливість для мовців. Наприклад, німецьке поняття *Ordnung* представляють образи: *Alles im Lack!* – (розм., фам.) все в порядку (ФО виникла на основі образу полакованої чистої блискучої поверхні. Порядок – чистота.); *Alles senkrecht.* – (розм., фам.) все в порядку (ФО вживається як питання про самопочуття; виникла на основі світобачення про вертикаль (положення тіла здорової і активної людини) та горизонталь (положення мертвого тіла). Образ внутрішньої форми ФО пов’язаний із відчуттям рівноваги. Порядок – здоров’я.); *(alles) im Lot sein* – (розм.) все в порядку (ФО виникла на основі геометричного перпендикуляра, використовуваного на будівництві для виведення правильної вертикальної поверхні стіни. Порядок – точність, якість.); *Alles in Butter!* – (розм., жарт.) все в порядку (ФО виникла на основі: 1) способу транспортування порцелянового посуду через гори, який поміщався у бочки і заливався теплим маслом. Якщо віз перекидався, дорогий посуд лишався неушкодженим. По прибутті першим питанням було: «*Alles in Butter?*», яке означало: «Все в порядку?». Порядок – надійність.; 2) Берлінські гостьові двори мали вивіски із написом «*Alles in Butter*», що вказувало на якість приготування страв (масло вважалося цінним продуктом, маргарин – дешевий). Порядок – якість¹⁰.

Розгляд ономазіологічної структури аналізованих ФО, що представляють поняття *Ordnung* виявив систему образів, які розкривають сутність розуміння ключового поняття німецької ЦКС: чистота, здоров’я, точність, надійність, якість.

У ході номінації використовується ім’я одного об’єкта для іменування іншого. Таке застосування зумовлене спільною ознакою, яка асоціативно пов’язує

⁸ *Культурні цінності*. Постанова від 26.08.2003 № 1343, [у:] <https://ips.ligazakon.net/document/TM018790> (04.01.2022).

⁹ *Енциклопедія сучасної України*, [у:] https://esu.com.ua/search_articles.php?id=51489 (04.01.2022).

¹⁰ *Wörterbuch für – Redensarten – Redewendungen – idiomatische Ausdrücke – Sprichwörter – Umgangssprache*, [in:] <https://www.redensarten-index.de/> (03.01.2022). Далі посилання на це джерело: WRRiASUS.

обидва об'єкти. Цю ознаку Олександр Потебня називав «знаком значення» нового імені, яка об'єднує два мисленнєвих елемента¹¹. Процес номінації використовує ознаки образу внутрішньої форми, які у процесі семіозису передають інформацію про ономазіологічну основу переосмислення – первинний об'єкт. Тобто, об'єкт, на основі ознак якого відбувається процес номінації, передає оцінний складник у нову номінативну структуру.

Оцінка виникає на основі універсальної системи цінностей, універсальної картини світу. Причини оцінювання реальності полягають у необхідності орієнтуватися у світі, мати стереотипне поняття про 'добре – погано', еталони зовнішності (краса), інтелекту (розум), моральності (порядність), етичні приписи (вихованість), правила поведінки, реакцій на певні ситуації, духовні, правові норми / антинорми.

Стереотипне поняття вербалізується на фразеологічному рівні на основі образу / пресупозиції, чи їхніх ознак, представляючи предметно-понятійну складову значення (сигніфікативно-денотативний компонент). Оцінка виникає на основі ментально обумовленого сприйняття даних про образ чи його окремі ознаки, або про пресупозицію, чи її характеристики. Осмислення отриманих даних викликає певні емоції, які сприяють формуванню експресивності висловлювання (формують конотат). Тобто, образ у основі внутрішньої форми ФО є базою формування цілісного ФЗ.

Ціннісний компонент (із усіма його складниками) володіє національно-культурною маркованістю. Це демонструє перелік універсальних цінностей, що мають різні позиції на шкалі ціннісних орієнтирів представників різних етногруп¹²: британські цінності – дім, свобода, приватність, здоровий глузд, джентльмен, стриманість, чесна гра; американські цінності – свобода, рівність усіх перед законом, рівність можливостей, справедливість, досягнення, патріотизм, демократія; німецькі цінності – порядок, точність, пунктуальність, акуратність, дисципліна, педантизм, чітко визначені ставлення¹³. Для поляків особливо цінними є сімейне щастя, здоров'я, чесне життя, релігія, повага до Батьківщини, мови, історії, національних героїв¹⁴. Про сім'ю, здоров'я, добробут, свободу, патріотизм як найвагоміші цінності говорять українці¹⁵.

Як бачимо, важливість свободи присутнє у ціннісній системі американців (1 місце), англійців (2 місце), українців (4 місце). У німців свобода не потрапила

¹¹ А.А. Потебня, *Из записок по русской грамматике*. Т.1-2, Москва 1958.

¹² *Ціннісні картини світу*, [y:] <https://studfile.net/preview/7248227/page:6/> (09.01.2022).

¹³ *Картина світу і концептосфера нації*, [y:] https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u166/kartini_svitu_i_konceptosfera_naciyi_2.pdf (09.01.2022).

¹⁴ *Pan polski*, [in:] <https://panpolski.com.ua/uk/zhyttya-v-polshhi/golovni-tsinnosti-polyakiv/> (12.01.2022).

¹⁵ А. Котенський, *Дослідники назвали нові головні цінності українців*, [y:] <https://portal.lviv.ua/news/2021/10/01/doslidnyku-nazvaly-novi-holovni-tsinnosti-ukraintsiv> (10.01.2022).

у перелік найважливіших цінностей. Проте найважливіший німецький ціннісний компонент «порядок» відсутній у аналізованих ЦКС інших етносів. Ціннісні орієнтири поляків відрізняються від ЦКС західних сусідів, але мають спільні риси з українською ЦКС.

Абсолютно інша арабська ЦКС. Вона не має спільних рис із європейськими ціннісними орієнтирами. У арабів важливим є: честь і репутація (щоб інші люди мали про певну особу лише гарну думку); вірність родині та її традиціям; соціальний статус через приналежність до певного клану, роду; релігійний кодекс мусульман; автостереотипне сприйняття себе самих як щирих, лояльних, шляхетних людей¹⁶.

ЦКС виразно відображається у системі стереотипів, представлених засобами ФО, які фіксують оцінку, віддзеркалюючи цінність – важливість об'єкта стереотипізації. Ціннісні установки, сформовані у ході пізнання та історичного розвитку етносу, відбивають у свідомості мовців специфічне бачення об'єктів реального світу, їхню оцінку, яка визначає відповідне ставлення до об'єктів номінації. Результат аксіологічної взаємодії між людиною і реальним світом фіксується у свідомості мовців і у мові. Компоненти ЦКС слугують для впорядкування знань про ціннісну значимість різних проявів реального світу (об'єкти, явища, факти тощо) і про стереотипне їх уявлення, бачення¹⁷.

Встановлення та аналіз позитивної оцінки у структурі ФЗ розкриває ціннісні доміанти етногрупи. Вияв і дослідження причин формування негативної оцінки пояснює ментальні основи світобачення, оскільки негативна оцінка з'являється на противагу позитивній. Тобто, виявивши негативне ставлення через оцінку до об'єкта стереотипізації, встановлюємо бажане бачення / справжню позицію мовців щодо об'єкта номінації.

Наприклад, ФО *aus der Reihe tanzen* – (розм.) порушувати порядок (ФО виникла на основі танцювального стилю (до XVII ст.), коли під час танцю вишиковувалося два ряди учасників, які виконували однакові рухи (повільні у придворних танцях і активні у народному виконанні); *nicht ganz hasenrein sein* – (розм.) бути не зовсім у порядку (на основі образу мисливського пса, навченого полювати на зайців. Негативне значення ФО вербалізує політичну ненадійність людини, також схильність до протиправних дій)¹⁸.

Цінність у стереотипах фіксує оцінка, приписана об'єктові стереотипізації. Стереотип формується у ході взаємодії психічних процесів, задіяних при освоєнні об'єктивної реальності / категоризації, що знаходить мовне вираження, зокрема карбується у структурі ФЗ. Психічні процеси, які реалізуються під час

¹⁶ Ціннісні картини світу, [в:] <https://studfile.net/preview/7248227/page:6/> (09.01.2022).

¹⁷ А.В. Еременко, *Языковая объективация ценностного компонента концепта MARRIAGE в афоризмах американских и британских авторов: сравнительно-сопоставительный аспект*. Автореферат диссертации на соискание степени кандидата филологических наук, Владивосток 2012.

¹⁸ *WRRiASUS*, [in:] <https://www.redensarten-index.de/> (13.01.2022).

категоризації, активуються на тлі НКС із урахуванням її ціннісних складових, тобто, із урахуванням компонентів ЦКС, яка регулює і координує діяльність етногрупи.

2. Репрезентація ціннісної складової у структурі фразеологічного значення

Відомо, що оцінка міститься у конотативному компоненті ФЗ (І.В. Арнольд, Я.А. Баран, В.І. Гаврись, М.В. Гамзюк, А.М. Мелерович, О.П. Пророченко, М.Д. Степанова, Й.А. Стернін, В.М. Теля, І.І.Чернишева, В. Фляйшер). Оцінка трактується як вербалізований результат кваліфікуючої діяльності колективної мовної етносвідомості на основі емотивного і ціннісного компонентів, які породжують оцінку, утворюючи бінарну опозицію «позитивне / негативне», що представлено певними мовними засобами¹⁹.

Ми вважаємо, що образ / пресупозиція у основі внутрішньої форми ФО у результаті асоціації продукує денотативний компонент ФЗ, і здійснює вирішальний вплив на формування оцінки, яка відбивається у конотативному складнику. Значення має вага та місце образу / пресупозиції внутрішньої форми на ціннісній шкалі етногрупи. Їхнє розташування у системі цінностей мовців визначає також інтенсивність оцінного компонента конотату у структурі ФЗ. Оцінний компонент пов'язаний із експресивністю та емоційністю значення, що, у свою чергу, впливає на стилістичний компонент²⁰.

Наприклад, стереотип «щастя», представлене ФО *Glück haben* – (розм.) мати (випадкову) удачу в чомусь; мати щасливе завершення чогось; знайти хороший / вдалий вихід із ситуації²¹. Сигніфікативно-денотативний компонент – щастя (абстрактне поняття). Оцінка у конотаті – позитивна, сформована на основі цінності поняття, властивого універсальній картині світу. Експресивність породжується образністю²². Образна основа ФО затемнена. Проте іменник *Glück* слугує вербальним маркером образу і оцінки та сприяє вираженню емотивності (чуттєвої оцінки номінованого об'єкта), тому що лексичні одиниці не лише номінують, але й транслюють оцінний компонент у структурі значення.

Стержневий конститuent ФО – *Glück* зафіксовано у XII ст. у значенні «дірка» (*Lücke, Loch*). Це слово позначало: 1) відкритий вихід (позитивна оцінка), 2) зникнення можливості (негативна оцінка). Згодом ці значення слова *Glück* отримали

¹⁹ І.О. Голубовська, *Етнічні особливості мовних картин світу*, Київ 2004.

²⁰ І.В. Арнольд, *Эмоциональный, экспрессивный, оценочный и функционально-стилистический компоненты лексического значения*, [в:] *XXII Герценовские чтения. Иностранные языки. Материалы межвузовской конференции*, Ленинград 1970, с. 87-88.

²¹ *WRRIASUS*, [in:] <https://www.redensarten-index.de/> (13.01.2022).

²² Г. Дідук, *Іменникові словотворчі компоненти емоційно-експресивного значення*, «Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Сер. Мовознавство» 1998, вип. 1, с. 125-126, [y:] http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/22590/1/1998-1_-119-120.pdf.

додаткові семи – «доля», «випадок» (амбівалентна оцінка). Разом із значенням «випадок / випадковість» почало формуватися значення «випадкового успіху» (позитивна оцінка), що пов'язують із першим значенням «відкритий вихід». Із кінця XV ст. зафіксовано привітання *Glück zu!*, яке у формі *Glück auf!* використовується до сьогодні жителями гірських місцевостей²³.

Ще один спосіб вербалізації стереотипу «щастя» представляє ФО (*dickes Schwein haben* – (розм.) мати (велике) щастя. Внутрішня форма ФО пов'язана із національно-культурною пресупозицією – традиціями нагородження переможця на змаганнях стрільців. Переможець отримував свиню / порося як приз. Учасники змагань, що програли, скаржилися, що така вагома винагорода дісталася переможцю незаслужено. (Свині – символ заможності, а заможність – символ щастя, удачі.) Переможець мав неочікувану радість, вагомий прибуток – йому пощастило.

Із огляду на культурну значимість пресупозиції (національна традиція) внутрішньої форми ФО *Schwein haben* вважаємо, що її оцінний компонент володіє більшою інтенсивністю у порівнянні з ФО *Glück haben*. Інтенсивність позитивної оцінки значно вища, тому що підсилена виразною експресивністю (образна основа) та емотивністю (завдяки чуттєвій оцінці референта – значення образу *Schwein* у лінгвокультурі). Уважаємо, що ступінь інтенсивності оцінки реалізується завдяки вибору тої основи внутрішньої форми ФО, яка має певну цінність / антицінність для мовців, ступінь якої визначає структуру ФЗ у його конотативному компоненті.

Аналізована пресупозиція фразеологічного семіозису оперує образами, ознаки яких зафіксовано у структурі ФЗ (свято, змагання, перемога, приз, свиня). Ознаки ключового образу *Schwein* мають національно-культурний характер категоризації, що відображає семантика мовних знаків. Крім ознаки «удача», «везіння», зазначений образ категоризовано за іншими його характеристиками: брудний як свиня (зовнішність), не симпатичний / не приємний (зовнішність і поведінка), не гуманний (інтелектуальні характеристики), вульгарний (поведінка) (грубо – *ein Schwein sein*); п'яний як свиня (вольові характеристики – (розм., фам., грубо) *besoffen/ voll sein wie ein Schwein*); поводитися неакуратно, не ввічливо (інтелектуальні характеристики), бути асоціальним (інтелектуальні характеристики і поведінка) елементом (розм., грубо – *sich wie ein Schwein benehmen*); бути товстим (фізичні характеристики – (лайка) *ein fettes Schwein; eine fette Sau*; бути лінивим (інтелектуальні характеристики – (грубо) *ein faules Schwein*)²⁴.

Зауважимо, що основою внутрішньої форми ФО вважаємо не цілий образ, а лише стереотипізовану його ознаку, яку розглядаємо як основу фразеотворення. Стереотипізована ознака транслює оцінку у структурі ФЗ, обумовлену

²³ *Deutsches Wörterbuch von Jacob Grimm und Wilhelm Grimm*, [in:] <https://woerterbuchnetz.de/?sigle=DWB#0> (13.01.2022).

²⁴ *WRRiASUS*, [in:] <https://www.redensarten-index.de/> (15.01.2022).

національно-культурною специфікою категоризації. Цінність образу визначається ЦКС етногрупи.

ЦКС українців не має жодного прикладу позитивної оцінки образу «свиня», ознаки якого репрезентують стереотипи: характеристики зовнішності – *пасувати як свині наритники* – (ірон.) зовсім не пасувати; *чепурний як свиня в дощ* – (ірон.) зовсім негарний; поведінки (нечемність) – *(бундючитися) як свиня в барлозі* – (ірон.) дуже, у великій мірі (хотіти видаватися важливим)²⁵; (розм., фам.) *пасту свині з кимось* – бути у фамільярних стосунках; моральні характеристики – (розм.) *підкласти / підсунути комусь свиню* – зробити комусь неприємність²⁶; поведінки (неохайність) – *свинячити / насвинячити* – (розм., фам.) насмітити, вчинити розгардіяш; *замурзатися як поросля* – (розм.) забруднитися (вживається по відношенню до дітей) (приклади із розмовного мовл.) тощо.

Польська ЦКС репрезентує виключно негативну оцінку ознак зазначеного образу, який представляє такі стереотипні уявлення: фізичні характеристики (зовнішність) – *ktoś brudny jak świnia* – (зневажл.) хтось брудний як свиня; *ktoś (gruby, tłusty) jak świnia* – (розм., зневажл.) хтось надміру товстий; поведінка (неввічливість) – *ktoś pcha się jak świnia do koryta* – (розм., фам., зневажл.) пхатися до корита як свиня (нечемно, грубо, нахабно); *kawał świni* – (розм., фам.) неввічлива, груба, неприємна поведінка; *świnia i gość nigdy nie (ma, mają) dość* – (розм., фам., зневажл.) свиня і гість ніколи не бувають ситими; інтелектуальні характеристики – *ktoś słucha (kogoś, czegoś) jak świnia grzmotu* – (розм., зневажл.) хтось слухає когось / щось з острахом (досл.: слухати як свиня грім); моральна характеристика – *świnia świni dupę ślini* – (грубо) рука руку мис; *świnia wór drze i (sama, jeszcze) kwiczy* – (розм., фам.) свиня сама шкодить і сама ж верещить²⁷.

Цікавий приклад фразем, які демонструють ту саму виокремлену ознаку образу *świnia* і образу *Schwein*, але різну категоризацію і полярну оцінку: польськ.: *człowiek nie świnia, wszystko (zje, zeżre)*²⁸ – (розм., грубо) людина – не свиня, все зжере (у основі ФО – свиня перебірлива у їжі); нім.: *Ein gutes Schwein frisst alles*²⁹ – (розм., жарт.) неперебірлива у їжі людина (у основі ФО – здорова свиня має гарний апетит, неперебірлива у їжі).

Отже, аналізований образ у межах німецької національної культури має бінарні оцінки (позитивні і негативні). У межах інших культур зафіксовано сингулярну систему оцінки (тільки негативну) того самого образу. Варто звернути увагу на стилістичне маркування ФО у різних мовах, основою виникнення яких є той самий образ. Специфіка стилістичних потенцій фразем теж вказує на характер ціннісної інформації у структурі ФЗ (оцінка, емотивність, експресивність, інтенсивність, стилістичне забарвлення).

²⁵ *Словник фразеологізмів української мови*, уклад. В.М. Білоноженко та ін., Київ 2003.

²⁶ В.Д. Ужченко, Д.В. Ужченко, *Фразеологічний словник української мови*, Київ 1998.

²⁷ *Frazeologia.pl*, [in:] <https://frazeologia.pl/> (23.01.2022).

²⁸ Там само.

²⁹ *WRRiASUS*, [in:] <https://www.redensarten-index.de/> (15.01.2022).

Очевидно, що ціннісну інформацію передає цілісне ФЗ. Сигніфікативно-денотативний компонент формується на основі ознак образу внутрішньої форми ФО. Виокремлені ознаки образу, які є ономасіологічною основою, мотивують формування оцінки, яка міститься у конотативному складнику. Оцінка у структурі конотату зумовлена результатом оцінювання стереотипізованих ознак ономасіологічної основи.

3. Причини зміни ціннісної картини світу

Причини змін оцінки образу (як компонента ЦКС), переоцінки його ознак, вибору інших ознак для категоризації пов'язуємо із: історичними подіями (війни, революції, перерозподіл чи об'єднання територій, відбудова чи руйнування країни), геополітичними та політичними змінами (ідеологія правлячої еліти, політичні інтереси, діяльність політичних партій), економічні чинники (зростання / спад економічного розвитку, зникнення / виникнення / розвиток нових галузей і професій, посилення диференціації суспільства за статками), соціальні чинники спричинюють зміну суспільної свідомості (підвищення / погіршення рівня життя (на тлі економічної ситуації), взаємодія між соціальними групами / професіями / віковими групами, сімейні відносини, гендерні взаємини), культурні чинники (розвиток / занепад / зміна вектору розвитку, як-то нові течії, стилі, жанри тощо, художнього мистецтва, театру, літератури, кінематографу, вплив інтернет ресурсів, вплив інших культур), міжнародна взаємодія (налагодження / розірвання / посилення / послаблення / покращення / погіршення міжнародної співпраці у галузі політичного / економічного / військового / культурного / освітнього партнерства).

Відомим і широкоживаним у німецькій лінгвокультурі є *der Deutsche Michel* – фігура, що представляє національний характер німецького народу. Образ виник у першій пол. XVII ст. Сьогодні образ Міхеля представляє пейоративний відтінок і відображає уявлення про стереотипного німецького громадянина, простодушного, дурнуватою, обмеженого і який не цікавиться політикою. Як і безліч інших національних персоніфікацій, Міхель часто стає героєм карикатур, плакатів, ілюстрацій тощо. Проте будь-якого стійкого типу зображення даного персонажа не існує. Неодмінним атрибутом зовнішнього вигляду Міхеля є ковпак: найчастіше це нічний ковпак, або конусоподібний ковпак з пензликом – традиційний німецький головний убір (*Zipfelmütze*)³⁰.

Одна з версій пов'язує виникнення виразу з особистістю Ганса Міхаеля фон Обентраута, німецького генерала часів Тридцятилітньої війни, що отримав від іспанців прізвисько «Michael Germanicus». Однак вперше це словосполучення було зафіксовано в 1541 році Себастьяном Франком в збірнику німецьких прислів'їв і приказок, тобто майже за три десятиліття до народження фон Обентраута³¹. За іншою версією, походження ФО пов'язане з тим, що ім'я Міхаель

³⁰ *Deutscher Michel*, [in:] https://de.wikipedia.org/wiki/Deutscher_Michel (15.01.2022).

в середньовіччі було одним з найбільш популярних імен, тому що Архангел Михаїл вважався символом християнізації німецьких земель і покровителем Священної Римської імперії німецької нації. Тому, Міхаель (Міхель) сприймався як стереотипне ім'я німця в очах іноземців.

«Дурнем» Міхель став в епоху Ренесансу, коли спостерігалось найбільше розходження між освіченими і неосвіченими шарами німецького суспільства – селяни і незаможні городяни були неграмотні, через що вважалися простаками. Утім, німецький Міхель все ж сприймався добродушним, здатним терпляче переносити негаразди.

Взаємодія з чужими культурами змінила образ Німецького Міхеля, про що свідчить карикатура листівки *Der teutsche Michel* (1642 р.). А в першій половині XVII ст. Міхель перетворився в один із символів боротьби німецьких пуристів за чистоту мови та став заголовним героєм тієї самої пропагандистської листівки, де він скаржиться на засмічення рідної мови запозиченнями і закликає співгромадян від них позбавлятися³².

У книзі *Бачення Філандера фон Зімтевальта* (приблизно 1640 р.) Йоганн Міхаель Мошерош пише:

Один хотів говорити зі мною по-грецьки, інший на латині, третій по-іспанськи, та тільки я їм сказав, що я народжений німецький Міхель та інших мов, окрім німецької, не знаю». У результаті в XVII ст. вираз набув додаткового значення – «наївний, дурний і простий німець, несприйнятливий до інших культур і мов»³³.

У першій половині XIX ст. в епоху міщанського романтизму ФО *der deutsche Michel* вживався стосовно німецького обивателя, далекого від політики і не здатного піднятися на бунт проти гнітючої його державної влади. Карикатурний персонаж змінив традиційний німецький головний убір на нічний ковпак, що символізував постійний сон Міхеля. У цей період з'являється політичне гасло «Прокинься, Міхель!»³⁴.

Під час існування Третього рейху Міхель «опинився в опалі», так як негативно зображав німецький народ, не підігрував ідеології націонал-соціалізму. Після Другої світової війни та Єлисейського договору 1963 року про співпрацю між Францією та ФРН стає популярним мотив весілля німецького Міхеля та французької Маріанни. Поступово відбувається «реабілітація» Міхеля. У 1973 році журнал *Der Spiegel* написав:

³¹ Там само.

³² Там само.

³³ Там само.

³⁴ *Michael erwache!* [in:] <http://www.bikonline.de/histo/kari1b.html> (17.01.2022); *Der deutsche Michel – ein invektives Autostereotyp*, [in:] <https://www.slub-dresden.de/besuchen/ausstellungen-corty-galerie/archiv-der-ausstellungen/ausstellungen-2020/schmachtung-provokation-stigma-medien-und-formen-der-herabsetzung/stereotype-stigmata/der-deutsche-michel-ein-invektives-autostereotyp> (17.01.2022).

Минулого вівторка, близько 11 години дня, в залі засідань Бундестагу відбулося народження нового німецького Міхеля. У своїй натхненній промові Віллі Брандт заявив, що 'громадянин 73' старанно працює і регулярно платить податки, піклується про 'красу власного фасаду' і про дітей, любить ближнього свого і шанує батьків і предків, несе спільну відповідальність з державою і церквою³⁵.

Зміна автостереотипного образу відбувається в умовах трансформацій позамовних чинників, які формують ЦКС. Зауважимо, що зміна екстралінгвальних причин семіозису задіюється комплексно. Переміна напряму ідеологічного, політичного вектора відображається у економічних, освітніх, суспільних змінах. Економічний розвиток модифікує ієрархію компонентів ЦКС і змінює їхню оцінку. Ці процеси відображаються у зміні вибору ознак стереотипізації, корегуванні оцінювання ознак образу, що слугує основою фразеотворення. Образ розвивається, увиразнюючи нові ознаки на вимогу часу. Зміни оцінки стереотипізованих ознак образу спричиняють семантичний розвиток ФО. Дослідивши зміни НКС та її компонента – ЦКС, встановлюємо причини модифікації ФЗ.

4. Механізми впливу ціннісної картини світу на семантичний розвиток фразем

Зміна ЦКС відображається у трансформації сегментів її складників. За умов модифікації фрагментів НКС під впливом одного або комплексу позамовних чинників відбувається зміна оцінювання стереотипізованого образу / його ознак. Зміни у НКС викликають зміни системи понять, образів, оцінок. Така модифікація ціннісних орієнтирів зумовлює трансформацію ФЗ: перетворень може зазнавати денотат, який спричинює зміну конотату; або при збереженні денотату відбувається його переоцінка, що фіксує конотат.

У результаті проведеного аналізу встановлено, що механізм відображення ціннісної складової у структурі ФЗ активується у такий спосіб: 1) обирається референт (позамовний об'єкт – образ / ситуація, ознаки яких слугують основою семіозису); 2) аналізуються його / її ознаки і обирається найбільш виразна з погляду мовців з урахуванням комунікативної потреби (що саме необхідно номінувати); 3) відбувається категоризація об'єкта за виокремленою ознакою, яка слугує основою внутрішньої форми у процесі номінації; 4) вибирається відповідна мовна форма для вербалізації категоризованої ознаки (обраний мовний знак містить у семантичній структурі необхідну сему); 5) формується денотат (на основі семи обраного мовного знаку); 6) проводиться оцінка денотату у межах ЦКС (на основі стереотипізованого образу), що 7) генерує цілісний конотативний компонент.

³⁵ T. Szarota, *Der deutsche Michel. Die Geschichte eines nationalen Symbols und Autostereotyps*, Fibre Verlag: Oktober 2000.

Наприклад, стереотипне бачення жіночої краси репрезентує ФО *wie Milch und Blut aussehen; schön wie Milch und Blut sein*³⁶. Образ здорової, а значить, красивої жінки асоціювався з білим / світлим кольором обличчя, червоними щоками та губами³⁷. Біла лілія та червона троянда символізували жіночу вроду. Ці образи використовувалися у ліриці мінезангів³⁸. На основі виокремлених ознак кольору молока і крові формується ономасіологічна основа ФО, яка презентує стереотипне уявлення здоров'я і красу (поняття взаємопов'язані), відображені у зовнішності жінки. Денотатом ФО є «гарний, красивий», сигніфікативна інформація містить компонент «здоровий». Сукупність сигніфікативно-денотативної інформації викликає позитивне оцінювання (на основі емоційного компонента світосприйняття), оскільки здоров'я пов'язано з центральним поняття німецької лінгвокультури *Ordnung*. Прозора образна основа внутрішньої форми ФО забезпечує експресивність виразу. Позаяк ФЗ трактується не просто «красива жінка», а «молода, свіжа», то інтенсивність значення очевидна.

У ході проведеного аналізу з'ясовано, що образ (як ономасіологічна основа) під впливом трансформації компонентів ЦКС зазнає таких змін:

1) відбувається переоцінка цілого образу / пресупозиції, що є основою фразеологічного семіозису. У результаті переоцінки цілого образу відбувається зміна оцінки стереотипу. Наприклад, *made in DDR* – стереотипне позначення якості. Перше значення ФО (50-ті роки ХХ ст.) було негативним і позначало низьку якість товарів, сформувалося у повоєнний час – фаза тотальної кризи по закінченню Другої світової війни. Згодом, після подолання розрухи, у період економічного злету, якість товарів, вироблених у НДР, зросла, що й сприяло зміні зазначеного стереотипу (*made in DDR*) і, відповідно, ФЗ. Через зміну оцінки ознак образу внутрішньої форми відбулася енантіосемія ФЗ (поляризація значення через зміну оцінки ознаки образу на протилежну);

2) переоцінка / переосмислення категоризованої ознаки образу, який виступає основою фразеологічного семіозису. Така зміна сприяє формуванню нового стереотипного уявлення. Наприклад, *auf dem Strohsack liegen* – на початку ХVІІ ст. солома – символ бідності (утворився на основі ознаки – використання соломи, яка нічого не коштувала). Згодом (середина ХVІІ ст.) ця сама ФО отримала значення «байдикувати»³⁹ (лежати на солом'яному матраці – ознака ліні). У кінці ХVІІ ст. зазначена ФО почала вживатися у значенні «вести розпусне життя»⁴⁰ (асоціація із травою → соломою); 3) виокремлення і категоризація іншої ознаки того самого / стереотипізованого образу (система національно-специфічних об-

³⁶ *WRRiASUS*, [in:] <https://www.redensarten-index.de/> (17.01.2022).

³⁷ Там само.

³⁸ *25 Zitate und 10 Gedichte von Walther von der Vogelweide*, [in:] https://www.aporismen.de/suche?f_autor=3909_Walther+von+der+Vogelweide (17.01.2022).

³⁹ *Deutsches Wörterbuch von Jacob Grimm und Wilhelm Grimm*, [in:] <https://woerterbuchnetz.de/?sigle=DWB#1> (15.01.2022).

⁴⁰ *WRRiASUS*, [in:] <https://www.redensarten-index.de/> (17.01.2022).

разів обмежена, тому набір їхніх ознак добре знайомий мовцям, що полегшує хід категоризації і економить зусилля у процесі стереотипізації завдяки використанню знайомих ментальних образів). Відбувається розгортання стереотипізованого образу шляхом увиразнення низки його ознак. Виокремлення іншої ознаки образу уможливорює формування іншого / нового стереотипу. Образ соломи, завдяки категоризації її різних ознак і властивостей, у німецькій лінгвокультурі презентує низку стереотипізованих уявлень про інтелектуальні та моральні характеристики людини, чи її соціальний стан: говорити дурниці (*leeres Stroh dreschen*), бути дурним (*dumm wie Bohnenstroh / Stroh*); вести розпусне життя (*auf dem Strohsack liegen*), бути розпусницею (*Grasjungfrau sein*); бути вдовою / вдівцем (*Strohwitwe / Strohwitwer sein*)⁴¹.

Варто зауважити, що виокремлені ознаки можуть розвиватися далі, сприяючи модифікаціям ФЗ тих ФО, основою внутрішньої форми яких вони стали. Наприклад, образ солом'яного пугала (*Strohmann*) став основою стереотипного уявлення про дурня як людину, чия голова наповнена соломкою – *Strohkopf haben* (XVII ст.)⁴². У XIX ст. зафіксовано ФО *strohduhm sein*⁴³. Основою стереотипізації обрано ознаку образу соломи (нічого не вартий, пустий, порожній, непотрібний матеріал), якою наповнювали голову пугала. Розвиток / переосмислення саме цієї характеристики образу соломи – щось порожнє / непотрібне / неважливе – впливає на подальший процес семіозису, опираючись на цінність (тобто, її відсутність) виокремленої ознаки образу.

Висновки та перспективи досліджень

Отже, у ході проведеної розвідки встановлено, що ЦКС формується із компонентів, до складу яких входять поняття, образ, оцінка. Вважаємо, що поняття й образ виступають базовими, результат оцінювання яких сприяє виникненню оцінки. Ціннісна значимість поняття регламентує вибір образу. Образ формує внутрішню форму ФО за рахунок виокремлених ознак, які виконують роль ономазіологічної основи. Оцінка виокремлених ознак образу внутрішньої форми ФО на позначення стереотипів фіксує рівень важливості об'єкта стереотипізації у системі цінностей, зумовленій національною культурою.

Причини трансформацій оцінки образу / пресупозиції пов'язуємо із позамовними чинниками фразеотворення: історичними подіями, ідеологічними, геополітичними та політичними змінами, економічними та соціальними чинниками, культурними взаємовпливами, міжнародною взаємодією.

У ході проведеного аналізу з'ясовано, що образ у основі внутрішньої форми ФО через зміну компонентів ЦКС зазнає таких змін: 1) відбувається переоцінка цілого образу / пресупозиції, що слугує основою семіозису; 2) переоцінка / пе-

⁴¹ Там само.

⁴² *Digitales Wörterbuch der deutschen Sprache*, [in:] <https://www.dwds.de/> (20.01.2022).

⁴³ Там само.

реосмислення вже категоризованої ознаки образу, який виступає підґрунтям фразеотворення.

Механізм відображення ціннісної складової у структурі ФЗ активується за допомогою сигніфікативно-денотативного компоненту, який формується у ході асоціативного зв'язку на основі виокремлених ознак позамовного образу. Сигніфікативно-денотативний компонент, зберігаючи інформацію про ознаки образу внутрішньої форми, є основою формування оцінного компонента конотату.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивченні способів репрезентації ціннісної складової у структурі ФО.

References

- 25 Zitate und 10 Gedichte von Walther von der Vogelweide, [in:] https://www.aphorismen.de/suche?f_autor=3909_Walther+von+der+Vogelweide.
- Arnol'd I.V., *Emotsional'nyy, ekspressivnyy, otsenochnyy i funktsional'no-stilisticheskyy komponenty leksicheskogo znacheniya*, [v:] *XXII Gertsenovskiy chteniya. Inostrannyye yazyki: Materialy mezhvuzovskoy konferentsii*, Leningrad 1970.
- Cinnisni kartyny svitu*, [u:] <https://studfile.net/preview/7248227/page/6/>.
- Der deutsche Michel – ein invektives Autostereotyp*, [in:] <https://www.slub-dresden.de/besuchen/ausstellungen-corty-galerie/archiv-der-ausstellungen/ausstellungen-2020/schmaehung-provokation-stigma-medien-und-formen-der-herabsetzung/stereotype-stigmata/der-deutsche-michel-ein-invektives-autostereotyp>.
- Deutscher Michel*, [in:] https://de.wikipedia.org/wiki/Deutscher_Michel.
- Deutsches Wörterbuch von Jacob Grimm und Wilhelm Grimm*, [in:] *Deutsches Wörterbuch von Jacob Grimm und Wilhelm Grimm*, [online:] <https://woerterbuchnetz.de/?sigle=DWB#0>.
- Diduk H., *Imennykovi slovtvorchi komponenty emociyno-ekspresyvnogo znachennya*, «Naukovi zapysky Ternopil's'koho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu. Ser. Movoznavstvo» 1998, vyp. 1.
- Digitales Wörterbuch der deutschen Sprache*, [in:] <https://www.dwds.de/>.
- Encyklopediya suchasnoyi Ukrainy*, [u:] https://esu.com.ua/search_articles.php?id=51489.
- Eremenko A.V., *Yazykovaya ob'yektivatsiya tsennostnogo komponenta kontsepta MARRIAGE v aforizmakh amerikanskikh i britanskikh avtorov: sravnitel'no-sopostavitel'nyy aspekt*. Avtoreferat dissertatsii na soiskaniye stepeni kandidata filologicheskikh nauk, Vladivostok 2012.
- Frazeologia.pl*, [w:] <https://frazeologia.pl/>.
- Holubovs'ka I.O., *Etnichni osoblyvosti movnykh kartyn svitu*, Kyiv 2004.
- Gurevich P.S., *Filosofiya ku'tury*, Moskva 1995.
- Karasik V.I., *Kul'turnyye dominanty v yazyke*, [v:] *Yazykovoy krug: lichnost', kontsepty, diskurs*, Volgograd 2002, [v:] <http://philologos.narod.ru/ling/karasik.htm>.
- Kartyna svitu i konceptosfera nacyi*, [u:] https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u166/karti-ni_svitu_i_konceptosfera_nacyi_2.pdf.
- Kotens'kyy A., *Doslidnyky nazvaly novi holovni tsinnosti ukrayinciv*, [u:] <https://portal.lviv.ua/news/2021/10/01/doslidnyky-nazvaly-novi-holovni-tsinnosti-ukraintsv>.
- Kul'turni tsinnosti*. Postanova vid 26.08.2003 № 1343, [u:] <https://ips.ligazakon.net/document/TM018790>.

- Mamych M.V., *Komponenty tsinnisnoyi kartyny svitu v movi zhinochoho zhurnalu*, «Linhvistychni doslidzhennyya: zb. nauk. prac' HnPU im. G. S. Skovorody» 2014, vyp. 38.
- Michael erwache!*, [in:] <http://www.bikonline.de/histo/kari1b.html>.
- Pan polski*, [in:] <https://panpolski.com.ua/uk/zhyttya-v-polshhi/golovni-tsinnosti-polyakiv/>.
- Potebnya A.A., *Iz zapisok po russkoy grammatike*, t.1-2, Moskva 1958.
- Scheler M., *Der Formalismus in der Ethik und die materiale Wertethik*, Berlin 1954, [in:] <https://www.bard.edu/library/arendt/pdfs/Scheler-FormalismusEthik.pdf>.
- Slovnnyk frazeolohizmiv ukrayins'koyi movy*, uklad. V.M. Bilonozhenko ta in., Kyuyiv 2003.
- Solidolova I.A., Perevalov V.V., *Tsenosnaya kartina mira kak ob'yekt lingvisticheskogo izucheniya*, «Filologiya, Seriya: Gumanitarnyye nauki» 2018, № 3.
- Szarota T., *Der deutsche Michel. Die Geschichte eines nationalen Symbols und Autostereotyps*, Fibre Verlag: Oktober 2000.
- Uzhchenko V.D., Uzhchenko D.V., *Frazeolohichnyy slovnnyk ukrayins'koyi movy*, Kyuyiv 1998.
- Wörterbuch für – Redensarten – Redewendungen – idiomatische Ausdrücke – Sprichwörter – Umgangssprache*, [in:] <https://www.redensarten-index.de/>.

ПРО АВТОРА

Ірина Іванівна Орел (Iryna Orel) – кандидат філологічних наук, доцент, докторант кафедри германської і фіно-угорської філології імені професора Г.Г. Почепцова, Київського національного лінгвістичного університету (Kyiv National Linguistic University).
Основні публікації: *Формування оцінки в процесі стереотипізації*, «Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія. Збірник наукових праць», вип. 7, т. 2. Одеса 2021, с. 42-45; *Причини семантичних модифікацій фразеологізмів на позначення поверхневих етнокультурних стереотипів*, «Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство)», вип. 32 (2021), с. 46-53; *Етнокультурний стереотип у світлі когнітивної лінгвістики*, «Закарпатські філологічні студії» 2021, с. 91-95.; *Ідеографічна класифікація німецьких фразеологізмів на позначення гетеростереотипів*, «KELM (Knowledge, Education, Law, Management)» 2021, № 2 (38), с. 141-148; *Лексичні засоби фразеологізації стереотипів*, „International scientific conference. Philological sciences and translation studies: European potential”, Włocławek 2021, s. 149-153.

ORCID: 0000-0002-7258-1444

Email: Orel_i72@ukr.net